

Mršević Z., (2015) **Porodično nasilje i odbacivanje LGBT dece u Srbiji.**
str. 87 – 104.

Bezbednost, Vol LVII, 1: 87-104

YU ISSN 0409-2953

UDK – 364.632-053.2:616.89-008.442.36 053.2

Др Зорица Мршевић¹

Институт друштвених наука, Београд

Породично насиље и одбацавање ЛГБТдеце у Србији²

Циљ овог текста је анализа различитих облика насиља у оквиру режима принудне нормализације према ЛГБТ деци од стране њихових родитеља и других блиских сродника који су најчешће ригидно нормативног типа, много ређе флексибилно нормализујући. Методолошки приступ тој анализи користи теорије идентитета, комбиноване са објављеним аутентичним изјавама ЛГБТ особа и њихових родитеља. Појам „производње тела“ у овом случају садржи одбацавање, које укључује претње, принудно лечење, разне видове физичког и психичког насиља до избацивања из родитељског дома. Флексибилно нормализујући режими иду од игнорисања, преко прихватања, до могуће активне заштитничке улоге. Патријархални модел доминације и субординације, неедукованост и хомофобични друштвени амбијент идентификовани су у овом тексту као главни узроци породичног насиља према ЛГБТ деци. Промена образовног система, смањивање општег нивоа хомофобије у јавном комуникационом простору, привремена склоништа за ЛГБТ бескућнике и организовање група подршке њиховим родитељима, идентификовани су у закључку као неки од могућих праваца побољшања породичног амбијента у којој одрастају ЛГБТ деца и млади Србији.

Кључне речи: ЛГБТ деца и млади, очеви, мајке, други чланови породице, хомофобија, неедукованост, родитељске групе самопомоћи, склоништа, формирање идентитета

Увод

¹ Контакт: zmrsevic@idn.org.rs i zoricamrsevic@gmail.com

Сајт: www.zoricamrsevic.in.rs

² Овај текст је настао као део пројекта: Друштвене трансформације у процесу европских интеграција - мултидисциплинарни приступ, на коме је ауторка ангажована а који је финансиран од стране Министарства за науку и технолошки развој у периоду 2011-4, бр. ИИИ 47010.

Режим нормализације у процесу одрастања деце познаје два кључна механизма субјектификације, ригидну нормативност и флексибилну нормализацију (Kalender, 2013: 192). Одбацивање ЛГБТ деце од стране њихових родитеља најдрастичнији је инструмент ригидне нормативности која подразумева социјално искључивање или дисквалификацију одређених животних стилова, родова или тела сврставајући их у неприхватљиве, девијантне, патолошке, криминалне или пак потпуно несхватљиве унутар хегемонистичких концептуалних парадигми. Обухвата вишеструке, симултане и континуиране облике дискриминације, искључивања, насиља или неправди који се могу вршити над онима који се не уклапају у хетеросексуалну матрицу која је још увек доминантан образац у многим друштвима. Ригидна бинарна родна подела конструише нормативни оквир у који се сви, неизбежно и без изузетка, морају уклопити у ту поделу или отпасти. Род и сексуалност савременог доба ипак нису регулисани само таквим нормативним укључивањем и искључивањем, већ садрже и специфично разумевање флексибилности и слободе (Kalender, 2013: 193).

У Србији је и даље већа срамота да вам је дете хомосексуалац него криминалац и убица (Dean, 2005). Већина житеља Србије не жели да прихвати геј популацију. У мору оних који не могу и не желе да прихвате чињеницу да је дете хомосексуалне оријентације налазе се и њихови родитељи. Ипак, међу онима који су спремни да се одрекну свог сина или кћерке због тога што осећају љубав и привлачност према истом полу, постоје и они родитељи којима је њихово дете прече од свега (Зулевић, 2014).

Реакције родитеља ЛГБТ деце

Многи родитељи не прихватају да је њихова примарна родитељска дужност пре свега да заштите своју децу од хомофобичног друштва и да их одбацивањем још више излажу спољашњој мржњи и чине још рањивијима. Као да не прихватају једноставну истину да је потребно да се свачији идентитет неспутан страхом, слободно развија (Мршевић, 2013б: 220). Одговор и разлози леже у амбијенту у

коме се заправо очекује да породична култура одбацује геј и лезбејске животе (Некта, 2013:155). Родитељи су и сами део и продукт друштвене хомофобије, за коју нису ни довољно обучени нити опремљени знањем да се изборе.

Постоји и доста необавештености, па породица спонтано организује социјализацију и преношење традиционалних основа поделе на нормалне и неприродне (Бурдије, 2001: 123). Родитељима ни на једном нивоу њиховог формалног образовања, нико никада није рекао да хомосексуалност нити кога повређује нити угрожава било чија права (Džagouz, 2007: 32), да се око 10% људи рађа са мањинском сексуалном оријентацијом³, да је то урођено мада не наследно, да је ирелевантно што се нико не сећа да је у породицама ни са мајчине ни са очеве стране било „таквих”, да „то“ такође није ни мода, ни копирање других, да нико не може ни на силу, али ни из „фазона“ да буде ни хомосексуалан (ни хетеросексуалан), да никакви јавни призори постојања гејева, лезбејки и трансродних особа не могу да „покваре“ њихову хетеросексуалну децу, као што никакво скривање да „такви” уопште и постоје, неће спречити њихову хомосексуалну децу да буду оно што јесу (Мршевић, 2013б: 236).

Те наводе потврђује и Извештај Заштитника грађана о Стању људских права ЛГБТ популације у Србији (Заштитник грађана, 2011: 12). Ту треба имати на уму да није биологија оно што потчињава, него је друштвени систем оно што организује и даје значење биологији (Грос, 2005: 40), и да хабитус за потчињавање које захтева владавину није уписан у природу, већ мора бити конструисан помоћу дугог рада социјализације (Бурдије, 2001: 12). То је заправо култура та која преузима све оне, непроменљиве, учвршћене карактеристике, иначе приписане природном поретку (Грос, 2005: 46).

³ “Кажу, има нас 10 одсто на свету. Е, ја сам тај десети. Скоро сваки десети је на овој планети рођен тако да га привлачи исти пол. Ти си у том природном пребројавању можда био девети. Или једанаести. Можда је мало фалило да будеш на мом месту. Погледај ме, зар ти делујем као неко ко ће да мучи своје дете? Зар ми забрањујеш да будем родитељ само на основу тога што ме је природа сврстала међу 10 одсто људи који воле исти пол? Зар мислиш да је за напуштено дете здравије окружење сиротиште или улица него моја и његова љубав коју смо спремни да пружимо?” (Шпаравало, 2014)

С друге стране насиље и претње насиљем, говор мржње и нетолеранција као видови јавно испољаване хомофобије на које држава до сада није имала благовремен, ефикасан и адекватан институционални одговор у јавном животу, имају снажан утицај на приватне ставове родитељских породица ЛГБТ деце. У амбијенту јавно присутног неспутаног говора мржње у коме се ЛГБТ особе називају отворено болесницима, срамотом за свој народ и своју породицу, васпитном грешком, неморалним, ненормалним, „кривцима“ за белу кугу, извору социјалне „заразе“, доводи до репродукције и ширење хомофобије. За религиозне људе, а таквих по попису има у Србији више од 90%, од не малог, некада чак пресудног значаја су изјаве највиших црквених великодостојника. Или како један од родитеља ЛГБТ деце каже, „Наша религијска уверења могла би нас почети збуњивати јер нас могу довести у ситуацију да бирамо између религије и наше деце“. Хомофобичне изјаве од стране религиозних лидера су нарочито интензивирани у време најаве параде поноса: „...организаторе СПЦ се питају да ли парадом покушава да се наметне свој стил живљења другима „нарочито неисквареној деци и неискусној омладини“ због чега су, како се наводи, „с пуним правом забринути њихови родитељи и васпитачи“ (Извештај, 2014: 27, 28).

Родитељи ЛГБТ деце деле њихов страх за физичку безбедност, што је често разлог да се сами суздрже од кажњавања и одбацивања, посебно ако су њихова деца већ доживела случајеве насиља, као што описује мајка једног геј младића која је организацији за ЛГБТ права навела да је њен син добио такве ударце у главу од стране групе младића који су његовог другара познавали као хомосексуалца, да је остао без свести и био је дан и по у коми. Није ни знао шта се десило, и када је дошао себи мислио је да га је ударио аутомобил. Радиле су му скенер главе, имао је подливе и убоје око мозга. Месец и по дана био је на боловању. Напад никада није пријављен и нико од нападача није одговарао. Њен син се касније физички опоравио, али психички није јер константно живи у страху (Мршевић, 2015: 88).

Породица и школа ЛГБТ деце у Србији

Режими нормализације у Србији углавном су ригидно нормативног типа, мада ипак, однедавно са уоченом тенденцијом прихватања флексибилније нормализације. Али српско друштво је и даље веома хомофобично, а насиље према гејевима и лезбејкама и даље веома присутно. Њихова егзистенција у свим узрастима и даље је у значајној мери друштвено невидљива, оптерећена изолацијом и страхом, неприхваћена (Вучај, 2009: 33). Лезбејке, геј, бисексуална, транс и интерсекс (ЛГБТИ) деца често су жртве малтретирања и насиља код куће, у школама и путем друштвених мрежа. Ово има озбиљне последице на њихову добробит, а спречава отворености у погледу њиховог личног идентитета (Стратегија, 2013: 41).

ЛГБТ деца у таквој школској атмосфери долазе најчешће у изолацију, постају депресивна, ниског самопоштовања, на то се надовезује виктимизираност, превремено прекидање и напуштање школовања. Деца која су на удару вршњачког малтретирања из разних других разлога, обично имају подршку и заштиту родитеља, али она често изостаје када су у питању ЛГБТ деца и када је њихова стварна или претпостављена сексуална оријентација и родни идентитет разлог вршњачког малтретирања.

Уместо хомофобичног амбијента, школа мора да буде безбедно окружење за све ученике. Европски суд за људска права је јасно ставио до знања да хомофобични говор у образовном процесу није заштићен гаранцијама Европске конвенције које се односе на слободу изражавања. Борба против хомофобичног и трансфобичног застрашивања захтева континуирану и конкретну пажњу школа и образовних власти. И не завршава се све на спречавању насиља. Деца имају право да добију чињенично засноване информације о сексуалности и родној разноликости. Образовни систем треба да подржи напоре против застрашивања, као и право на родну и сексуалну равноправност.

Слобода видљивости почиње у родитељском дому са и код родитеља, али ту почињу и опасности које носи та видљивост. Многа ЛГБТ деца доживљавају осуду на основу предрасуда и насиље у оквиру својих породица. Одбацивање од стране родитељске породице у ситуацији велике незапослености и економске кризе за младе ЛГБТ особе представља директан пут у бескућништво, проституцију, криминал, дрогу, јер су облици културне и економске опресије често неразмрсиво

повезани (Kalender, 2013: 194). На то се надовезује вршњачко насиље у школи јер их вршњаци, када примете њихово одударање од „нормале“, жигошу, излажу подсмеху, увредама, изолацији, бојкоту, вршњачком насиљу. Укратко, када млади људи одступе од сексуалних или родних норми, остају сами⁴, остављени су на милост и немилост „стрејт“ световима – породици, школи, спорту (Некма, 2013:154). ЛГБТ деце је и даље тешко у родитељском дому на шта указује истраживање ФРА⁵ по коме 35% младих ЛГБТ није смело да буде отворено о томе у оквиру своје породице. Када ЛГБТ деца не могу да се ослоне на подршку своје породице, резултат може бити дугорочна маргинализација са плаћањем високе цене у погледу индивидуалног здравља и добробити (Муижниекс, 2014:1).

Родитељи и остали одрасли чланови породица ЛГБТ деце и омладине у Србији (али не само у Србији) по сазнању о њиховој сексуалној оријентацији и родном идентитету не ретко прибегавају насилним методама ”преваспитавања” настојећи на тај начин одрже концепт који Џудит Батлер назива „режим нормализације“ (Батлер, 2012: 89). Оно се креће од ограничавања слободе кретања, ускраћивања дружења, спортских активности и сличних казни, разних видова психичких притисака, принудног ”лечења”, до физичког насиља и избацивања из родитељског дома. У страху од такве реакције родитеља, која је очекивана јер је у складу са „друштвеном политиком хетеросексуалне хегемоније“ (Вучај, 2009: 9), ЛГБТ деца прибегавају разним стратегијама камуфлирања своје сексуалности и идентитета јер је човеку највреднији његов властити опстанак (Eyudi, 2012: 8).

Као и код свих других видова породичних односа, па и породичног насиља, и у односу породичног окружења према ЛГБТ деци и младима, постоје значајне сличности, не само у региону, већ и интернационално, па се анализа појава и тенденција у примарним породицама ЛГБТ деце и младих не задржава само на Србији.

26-годишњу Ријечанку Ану Драгичевић су родитељи, који нису прихватили њену сексуалну оријентацију и склоност према истом полу, са 16 година

⁴ „Љубав која жене приближава женама подразумева нове законе који су у супротности са досадашњим законима... у односу на посао, породицу, нашу децу, грађанске слободе“ (Рич, 2002: 15)

⁵ Fundamental Rights Agency

дали на принудно болничко лечење у Психијатријској болници Лопача. Потресно животно искуство и лично сведочанство Ане Драгичевић, кроз филм »Четврти мајмун« приказано је у ударном термину ХТВ-а. (Мршевић, 2015: 85)⁶.

Појаве су исте или сличне, а разлике су углавном у постојању ефикаснијих антидискриминативних друштвених мера, сензитивнијих сервиса⁷ за подршку и ЛГБТ деци и њиховим родитељима да превазиђу тензије које настају у процесу прихватања хомосексуалности деце и младих (СоЕ, 2011: 20).

Не/прихваћеност деце - припадника ЛГБТ од стране очева и мајки

Аутентична прича Ане Драгичевић отвара питање диференцирања улога очева од улога мајки ЛГБТИ деце. Искуства и животне приче указују на повећану ригидност очева, који у патријархалном амбијенту приликом суочења са хомосексуалношћу своје деце прибегавају улози заштитника породичне части, имена, и репутације, вршећи до драстичних екстрема улоге која им је додељена патријархатом⁸. То чине

⁶ “Мој отац ми је рекао: „А ти, Ана, волиш цуре, а? Иако добро знаш да је то болесно и настрано. И да тога у овој кући неће бити. Завршила сам у Лопачи, а тамо ми није било место. Грозно је што су ми родитељи направили. Мислили су и мисле да је то болест која се може излечити. Родитељи су знали да ме тамо муче, вежу, изолирају, а све као да би ме »излечили«. Желим мислити да нису знали што раде, желим мислити да нису знали последице тога што ми чине, иако сам им говорила да ме у болници муче”

⁷ Albert Kennedy Trust, основан 1989 у Манчестеру, један од примера функционисања сервиса за младе ЛГБТИ особе (до 25 године) суочених са проблемима одбацивања од стране родитељске породице, бескућништва, напуштањем школе и сл.

<http://www.akt.org.uk/2/spg333/albert-kennedy-trust-helping-young-lgbt-people/about-us/our-history.aspx>

⁸ Друштво очева одбија и саму могућност постојања лезбејки. За њих лезбејке су хетеросексуалне жене које мрзе мушкарце, или оне које нису могле да нађу мушкарце, или је то заправо, мушкарац у телу хетеросексуалне жене, а лезбејство је само фаза у животу хетеросексуалних жена. (Hoagland, 1990: 4). У Србији ипак нису забележени случајеви заштите породичне части убиством ЛГБТ детета, али такви случајеви постоје и данас у савременој Турској. Турски ЛГБТ активисти наине извештавају о случајевима недавно извршеног убиства сина геја које су починили заједно у договору отац и стриц младића, као и да се такви случајеви

и понеки очеви који се пре тога нису тако понашали, али за које је откриће хомосексуалности њихове деце представљао окидач за доношење одлуке да преузму позицију „главнокомандујућег“ у породици. То конкретно значи, главног васпитача и „поседника“ једине истине о томе шта је морално, дозвољено, нормално, прихватљиво, здраво а шта није. Насилност сваке врсте, психичког и физичког типа јавља се као један од инструмената реализације такве очинске улоге (Вучај, 2009: 61). Суштина таквог понашања није у добробити и одбрани интереса детета већ у очувању патријархалне друштвене контроле (Hoagland, 1990: 68)

Мајке су у таквом патријархалном амбијенту често и саме немоћне и/или застрашене насилничким понашањем својих мужева, очева своје деце, неретко од њих окривљене да су због своје попустиљивости саме највише „криве“ што су деца „таква“. Неке мајке су понекада, као део тог истог патријархата, убеђене да очеви имају права да играју горепоменуте улоге, доносе одлуке о кажњавању, „лечењу“, избацивању из куће и сл. ЛГБТ деце, па их следе и подржавају у томе, или им се барем не супротстављају. Жене које још увек зависе од признања и прихватања од стране мушкарца, верују да је хетеросексуалност природна и жале своје кћери лезбејке (Jamie, 1994: 293). Ипак, самохране мајке⁹, спремније прихватају и штите своју ЛГБТ децу у поређењу и са очевима и са оним мајкама које живе са очевима своје деце.

Осећај савезништва са децом је наине, код њих много јачи и постоји изграђен од раније, а осећај одговорности за добробит деце је код њих самосталан, и није подељен са другим родитељем. Зато су оне слободније да се определе у складу са безусловношћу своје мајчинске љубави, неспутане патријархалним нормама од којих су, као самохране мајке ионако и оне саме већ увелико одступиле. Ако су у ситуацији да самостално одлучују, мајке су спремније да прихвате хомосексуалност своје деце (Попов-Момчиновић, 2013: 9)¹⁰. Те мајке су

дешавају и међу турским радницима у Немачкој и другим европским земљама. Улогу мастерминд-а у таквим убиствима ради заштите породичне части често има дететов деда, очев отац.

⁹ Било да су разведене од очева, или су удовице (или су очеви непознати)

¹⁰ Њено истраживање “Ко смо ми да судимо другима“ показује да, када је реч о аутовању, жене показују већи сензибилитет.

такође и заштита ЛГБТ деце и од других сродника, баба и деда, понекада и од браће, тј. своје друге деце¹¹.

Једна мајка која је прихватила и подржала своју кћер лезбејку, указује да бити различит представља једно од већих проклетстава које вам се може десити, јер околина нема саосећања, а предрасуде су јаке. Њу је страх од насиља, јер се овде агресијом решавају сва питања на која људи не знају одговоре (Мршевић, 2015: 86). И ЛГБТ млади доста говоре о свом страху од опасности и ризика са коима се суочавају.

У додатку стално присутне претње физичким насиљем, оно што за децу и омладину јесте опасно је спречавање развитка њихове нормалне, урођене сексуалности, неприхватање, малтретирање, насиље и дискриминација од стране породице, вршњака и школе која им знатно отежава сазревање и изазива психичке кризе, очајање, депресију и суицидалност (Ryan, Huebner, Diaz, Sanchez, 2012: 346-352). Како идентитет обликује наслеђена природа (nature) и васпитање (nurture), у маказама између „nature“ и „nurture“, долази до развитка интериоризоване хомофобије која води у мржњу и презир према самом себи (Gelles, 1995:314). Због тога, два до три пута чешће од било које друге групе ЛГБТ омладина покушава самоубиство. Самоубиства геј /лезбејске омладине чине преко 30% самоубиства међу младима (истраживање из 2004 у САД). Стопа самоубиства међу ЛГБТ омладином је већа од стопе самоубиства међу старијим од 75 и болесним од неизлечивих болести. Тренд се наставља и у каснијем добу, па су и код одраслих ЛГБТ особа 7 – 14% учесталији покушаји самоубиства него у хетеросексуалној популацији истог узраста (Мршевић, 2014: 260). Због свега тога, уместо насиља и одбацивања, ЛГБТ деци је много пре потребна родитељска подршка у процесу формирања свог идентитета и породична заштита од хомофобичног амбијента. Да не би одбацивањем своје ЛГБТ деце продуковали социјалне случајеве, криминалце, наркомане и/или секс раднице/ке, животне „дропауте и лузере“, родитељима је

¹¹ Урош: “Брат хоће да ме бије кад год ме види, и уздржава се од тога само због мајке, али ми стално прети да ће ме убити када једног дана мајке више не буде, ако се не поправим и престанем да будем геј“. (Мршевић, 2015: 86)

потребна подршка и едукација да разумеју посебност и значај своје родитељске улоге у подизању своје ЛГБТ деце као вредних и корисних чланова друштва.

Фазе у родитељским реакцијама на ЛГБТ децу

Родитељи пролазе кроз карактеристичне фазе у процесу сазнавања и прихватања/одбацивања своје истополно оријентисане деце (Caitlin, Huebner, Diaz, Sanchez, 2009: 349), од којих је прва увек шок и неверица („немогуће, то је нека грешка, нечија неслана шала“).

У дугој фази родитељи криве себе и преиспитују се да ли су на исправан начин одгајали своје дете (Вучај, 2009: 30).

У трећој их преплави туга да дете које су познавали и волели више није то исто дете.

У четвртој им се јављају страхови да ће дете бити дискриминисано и изложено насиљу, а религиозне родитеље сустижу верски страхови, попут оних да ли ће им дете завршити у паклу.

У петој фази јако је изражена срамота од околине и бојазан од тога шта ће средина мислити о њиховом детету и њима.

У шестој, одлучујућој фази, долази до коначног заузимања става¹². Код неких долази до олакшања након сазнања за сексуалну оријентацију свог детета и после унутрашње борбе, прихватање своје хомосексуалне деце заврше реченицом: „Али то је моје дете, какво год да је“ (Администратор, 2014). Али, у тој истој фази код неких родитеља разочараност и неприхватање остаје трајно присутна емоција. “Уместо да им буду заштита, они им праве ужас од живота. Сваки родитељ би требало да своме детету буде животна подршка, а неки људи заправо су највећи проблем у животу своје деце.” (Мршевић, 2015: 90)

¹² Родитељима треба време, знање и подршка, да прихвате полну различитост сопствене деце (Caitlin, Huebner, Diaz, Sanchez, 2009: 349).

У време повишених друштвених тензија, нпр. у време најаве параде поноса у Београду, армије деце и родитеља у очима јавности постају, како их медији називају, „неморални, антицрквени и антидржавни“ хомосексуалци. Има родитеља који никада не погазе обећање „нећеш прећи праг моје куће док се не промениш“. Тиме стављају децу пред немогућу дилему, да бирају између своје једине породице и своје једине праве природе. Има и родитеља који су присталице тоталне социјалне мимикрије и убеђују децу „само се ти ожени, па после буди геј и ради шта хоћеш“. Највећи проблем јесте чињеница да немају где да оду ако их родитељи избаце на улицу и најчешће се дешава да данима лутају градом и спавају у парковима док не нађу било какав, често илегални кров над главом. Помоћ и подршка других ЛГБТ особа је важна, јер је највећи број њих искусио како то изгледа бити избачен од стране својих биолошких породица, како изгледа борити се за најосновније преживљавање од данас до сутра, како изгледа бити без ичега. Из таквог искустава рађа се нужност узajмне помоћи (Penelope, 1994: 61), али та узajмност је често са актерима из подземља који их тако рањиве, лако увлаче у своје криминалне активност, нудећи им „излаз“ из егзистенцијалног безизлаза у коме се налазе одбачени од својих родитеља.

Оно што се дешава родитељима који су прихватили своју ЛГБТ децу, најчешће је губитак пријатељских, родбинских и добросуседских, па чак и професионалних односа у процесу изолације, самоизолације, друштвене стигматизације и дискриминације. Родитеље савезнике своје ЛГБТ деце наине, средина перципира и третира као родитеље који су погрешили у подизању своје деце, као њихове савезнике у антисоцијалном и штетном понашању, и као такве их дискриминише и одбацује, баш као и њихову децу.

Приликом анализе фаза родитељског реаговања, треба имати на уму да прихватање никако није у свим случајевима трајно и после почетног прихватања ЛГБТ деце, могућа је промена одлуке, најчешће услед страха за њихову безбедност и онога што сматрају угрожавањем њихове професионалне каријере и будућности. Мини кризе родитељског прихватања дешавају се са порастом хомофобије у јавном

дискурсу¹³. Већа криза дешава се код родитеља одрасле деце у ситуацијама када деца формирају сталнија истополна партнерства, као моменат суочења са чињеницом да сексуална оријентација и родни идентитет њихове деце ипак нису привремене појаве, да нису део младалачког преиспитивања и идентитетског лутања, нити су ствар моде и сексуалних слобода данашњег времена. Наде да ће се са сазревањем све то променити, односно временом некако доћи у „нормалу“ тако бивају коначно изјаловљене. Такви родитељи обично одбијају да упознају истополне партнере своје деце, а не ретко их чак окривљују да су баш они главни кривци који „кваре“ њихову децу и ометају њихову „нормалну“ сексуалност. Дешава се и да они који не опозову своје прихватање истополно оријентисане деце, који дакле наизглед настављају своје прихватање, дуго, или чак доживотно одбијају да икада прихвате и истополне партнерке/партнере своје деце и не желе да се с њима упознају, сусрећу, нити да они буду присутни на породичним скуповима и прославама.

Истраживање: о PFLAG¹⁴ иницијативи у Србији¹⁵

У потрази за домаћим примерима и моделима добре праксе, истражили смо иницијативу организовања родитељске самопомоћи, са циљем да они родитељи који су прихватили своју ЛГБТ децу својим искуствима помогну такав процес код оних који су на његовом почетку. Проблем насиља и бескућништва је проблематика која је стално присутна у раду PFLAGа као егзистенцијална претња ЛГБТ деци и младима ако дође до њиховог одбацивања од стране родитељске породице. Претња бескућништвом је такође један од снажних мотивациони

¹³ У Србији је то обично у време најаве параде поноса.

¹⁴ Изговара се „пифлег“.

¹⁵ Интервју са Јеленом Васиљевић водила Зорица Мршевић 12 марта 2015. године ради прикупљања неопходних, аналитички и емпиријски поткрепљених увида о историји и политици PFLAG организовања у Србији. Тако добијени подаци су презентирани на радионици: „Multiple Others - Workshop on the History and Politics of (Post-)Yugoslav LGBT Activism“ која је одржана на Централно европском универзитету у Будимпешти, од 26 до 19 марта 2015.

покретача рада PFLAGa са родитељима са циљем да се избегне најгори породични сценарио у виду насиља и одбацивања.

У свету је та иницијатива почела седамдесетих и осамдесетих, и она је сада на делу и код нас у Србији. Начин рада тих група је интернационални модел који се примењује свуда где функционише PFLAG, само је питање, када и како у свакој средини. Тек у 2014. и 2015. PFLAG се примењује и код нас у Србији. PFLAG иницијатива креће се у три области, 1) заступање ЛГБТ права, адвокатирање, 2) едукација о ЛГБТ правима, и 3) оснаживање родитеља и пријатеља ЛГБТ особа како би се прикључили раду и деловање PFLAG организације. Едукација је потребна зато што се у PFLAGу сматра да сви чланови групе морају да буду едуковани и сензибилисани, јер сами по себи многи од њих нису довољно едуковани о ЛГБТ правима, имају доста интернализоване хомофобије, мизогиније, незнања, и сл. А главна идеја је да ће они касније едуковати друге људе из своје околине о тим правима. А да би могли да дођу до нивоа који је потребан и пожељан за ту едукацију и заступање, они сами морају да буду едуковани и то добро.

Главна локална и регионална специфичност је страх. Све што се дешава према ЛГБТ популацији, насиље, дискриминација, маргинализација, претње, говор мржње, јавна осуда, изолација, несметани изливи хомофобије, дешава се овде и према родитељима и пријатељима ЛГБТ особа, који их подржавају. Чести су случајеви непоштовања закона који већ постоје, немогућност државе да спроведе оно што је већ сама донела у виду закона и policy documents, што дакле већ постоји, и због тога се успорава аутовање и чланова породице и самих ЛГБТ особа, па самим тим и подршку обема странама. Специфичност је постојање животне, безбедносне угрожености и ЛГБТ људи и свих оних који их подржавају, или су с њима у некој вези. Тај осећај угрожености је врло реалан и огледа се и као страх од јавног деловања, али и као свакодневни осећај небезбедности. Тај страх је и регионалног карактера, није специфичан само за Србију, али јесте специфичност нашег целог региона у односу на Америку и неке друге западне земље.

PFLAG у Србији је прва организација која због свега тога даје подршку родитељима ЛГБТ особа у региону. Можда може да звучи помало нескромно, али PFLAG Србија је та која је покренула регионално идеју о неопходности подршке

родитељима ЛГБТ деце, чиме се подиже видљивост те теме и шаље се порука родитељима ЛГБТ деце да нису сами, да има оних који освају подршку. Та идеја је прихваћена, и сада се у Сарајеву нпр. редовно раде интервјуи са родитељима као скупљање и објављивање примера позитивних и иновативних начина реорганизовања односа родитеља и других блиских сродника са ЛГБТдецом, младима, пријатељима. Постоје додуше, регионалне спорадичне иницијативе, нпр. НВО „Искорак” из Хрватске и „Лори” из Ријеке су имале пројекат у оквиру кога су се правиле брошуре за рад са родитељима ЛГБТ деце, и то су идејни претходници PFLAGa у Србији, “Мама” у Загребу, БУКА портала, док „Сарајевски отворени центар“ скупља и објављује интервјуе са родитељима ЛГБТ деце са идејом да они који читају схвате да нису сами и да сличне ситуације имају многи, као и до којих решења су дошли. Али нико у региону још нема организацију, групу, и нико није почео да се организује на тај начин. PFLAG из Србије због тога комуницира и са родитељима из региона.

Поставља се питање имплементација те идеје у нашем, балканском контексту. Како ће се применити у Хрватској и Словенији које су чланице Европске уније, а како ће се та иницијатива развијати у замљема кандидаткињама као што је нпр. Србија, или које тешко да ће бити скоро у ситуацији да буду присутни у Европи као чланице Уније, која је најбоља ситуација за развијање и јачање те идеје? Како стимулирати особе које и иначе подржавају ЛГБТ права и ЛГБТ особе да се организују и дају организовану подршку, да ли је то кроз притисак на државу да користи своје механизме који постоје, да ли да приче са родитељима буду јавне и да њихово деловање да буде јавно? Одговори на сва та питања ће се искристалисати кроз неки наредни период, одговори на њих су будући одговори.

Из истраживања сазнајемо да постоје знатне разлике између те иницијативе у Србији од америчке: “Биле смо у Америци у студијској посети¹⁶, где смо се упознале са начинима како су они започели свој рад, какве су изазове имали. Схватиле смо да је њихов рад потпуно далеко од нашег контекста, и не може да се примени код нас. Шта је различито? Они нпр. делују у цркви, јер су цркве места

¹⁶ Интервју о ПФЛАГ-у у Србији. <http://labris.org.rs/o-pflag-u-u-srbiji/>

окупљања, као код нас пијаце и кафићи. Ако црква даје подршку тој теми, омогућиће и одржавање трибине и окупљање родитеља ЛГБТ деце, а ако не, онда нема таквих активности. То нема везе са вером, то нису религиозне активности, већ је то црквени хуманитарни рад у локалним заједницама. Посебно треба нагласити да је контекст различит, јер њихово и наше друштво немају исте механизме, нити је иста функционалност постојећих правних механизма. Заштита безбедности ЛГБТ особа и свих који их подржавају је тамо много јача. Тамо где тога нема, хомофобија је слободнија, видљивија, некажњена и самим тим присутнија као стални извор опасности. Све то зависи од конкретних државних механизма, кривичноправних, социјалних и економских”.

У погледу сличности и разлике у односу на интернационални концепт, различит је друштвено политички контекст деловања, постојање или непостојање битних елемената правне државе. Португалски PFLAG нпр. делује врло опуштено потпуно финансијски и политички подржан и нема никакве опасности нити претње. Али Турски ЛИСТАГ делује само на нивоу групног деловања и дељења информација чланству, док се деловање на друштво тамо тешко спроводи.

Закључак

На основно питање овог рада, како против насиља и одбацивања ЛГБТ деце, могућа су неколико, узајамно допуњујућих одговора.

Пре свега, да би родитељске породице постале за своју ЛГБТ децу уточиште и заштита од хомофобије, а не њена продужена рука, потребне су институционалне промене, пре свега у образовном систему (Nixon & Givens, 2013: 45). Потребно је идентификовање начина успостављања једног вредносног система у коме се другост и различитост неће доживљавати као претња, колико год можда из данашње перспективе то изгледа утопистички. Без обзира колико то данас деловало утопистички, образовни систем се мора мењати, брже или спорије (Мршевић, 2013б: 238). Он мора денунцирати негативне последице дискриминације, насиља и нетрпељивости према другима и другачијима уместо што их подржава, јер се тиме пропушта шанса да се новим генерацијама отворе врата једног бољег друштва. Потребна је анализа дискриминативности садржаја садашњег система образовања, школе која се сада не супротставља отворено испољаваној нетолеранцији и

вршњачком насиљу и истраживачки, институционални па и утопистички предлози за промену таквог стања.

Једно од решења ситуације настале када родитељи одбаце своју ЛГБТ децу је институционална помоћ као нпр. она коју у Британији пружа Фондација Albert Kenedi¹⁷ која води како привремена склоништа, тако и трајније опције становања за младе ЛГБТИ особе, заједно са социјалном и стручном подршком. Сервиси финансирани од стране општинских и државних фондова за пружање услуга бескућницима такође треба да настоје да привате младе ЛГБТИ бескућнике¹⁸. Полази се од тога да је најбитније да гејеви, лезбејке, бисексуалне, трансексуалне, трансродне и све друге квир особе прихвате сами себе и да са собом у миру покушавају остварити све своје потенцијале.

С друге стране потребан је индивидуални рад са родитељима и подршка (Акциони план, 2014). Родитељима ЛГБТ деце потребна је организована помоћ, самопомоћ и самоорганизовање родитеља као PFLAG група за подршку родитеља ЛГБТ деце у којој они родитељи који су подржали и заштитили своје ЛГБТ дете, покушавају да помогну својим искуствено заснованим саветима и подршци, оним родитељима који су се тек суочили са чињеницом да су им деца ЛГБТ. Ту сазнају за родитеље ЛГБТ деце широм света који су постали међу најагилнијим у подршци борбе за људска права ЛГБТ особа тек онда када су њихова сопствена деца изгубила живот, било да су извршила самоубиство, било да су страдала као жртве хомофобичног насиља. Поруке њиховог активистичког ангажовања су, прихватите и подржите своју ЛГБТ децу док су жива, снажно емотивно мобилишу чланице и чланове PFLAG групе самопомоћи¹⁹, и сигурно су један од путева превазилажења породично насиља према ЛГБТ деци и у Србији.

¹⁷ The Albert Kennedy Trust supports lesbian, gay, bisexual and trans homeless young people in crisis. Every day AKT deals with the effects homelessness can have on young people's lives. The AKT has offices in London, Manchester and Newcastle.

¹⁸ <http://www.akt.org.uk/2/spg333/albert-kennedy-trust-helping-young-lgbt-people/about-us/our-history.aspx>

¹⁹ 1972. наставница из Квинса, Цин Манфорд ходала је уз свог геј сина, активисту Мортија Манфорда, на Паради ослобођења улице Кристофер у Њујорку, носећи транспарент „Родитељи гејева уједините се у подршци нашој деци“. Инспирисани добром прихваћеношћу, дошли су на идеју о организацији родитеља чија су деца

Литература

Администратор, (2014). *Како да реагујете ако чујете: "Мама, тата, ја сам геј!"*, Геј у обитељи. Портал за подршку обитељи припадника сексуалних и родних мањина

http://gay-u-obitelji.com/site/index.php?option=com_content&task=view&id=244&Itemid=36

Приступљено 19 јануара 2015.

Акциони план за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације, октобар 2014.

[strategija zastita od diskriminacije-akcioni plan053 lat.zip - ZIP archive, unpacked size 1,028,096 bytes](#)

Приступљено 19 јануара 2015.

Albert Kennedy Trust.

<http://www.akt.org.uk/2/spg333/albert-kennedy-trust-helping-young-lgbt-people/about-us/our-history.aspx>

Приступљено 19 јануара 2015.

Batler Dž., (2012). *Psihички живот моћи, теорија покораванја*. Centar za medije i komunikaciju, Beograd.

Burdije P., (2001). *Vladavina muškarca*. Univerzitet Crne Gore, Podgorica

Council of Europe, (2011). *Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity, Council of Europe standards*. Council of Europe Publishing. Strasbourg.

Dean Susan, (2005). *Moja геј деца - из перспективе родитеља*, (преведен део текста „My Gay Children - A Parents Perspective”), Геј у обитељи, портал за подршку обитељима сексуалних и родних мањина, 06. 12.

http://www.gay-u-obitelji.com/site/index.php?option=com_content&task=view&id=224&Itemid=34

Приступљено 19 јануара 2015.

Džagouz A., (2007). *Queer теорија: увод*. Центар за женске студије, Београд.

Еуди А., (2012). *Учење о души у дјелу Ибн Сине*. Фондација Mulla Sadra у Босни и Херцеговини. Сарајево.

гејеви и лезбејке која је требало да буде, како је касније рекла, „мост између хомосексуалне и хетеросексуалне заједнице“

Gelles, R. (1995). *Contemporary Families, a sociological view*. Sage Publication. London.

Gros E., (2005). *Променљива тела*, Центар за женске студије, Београд.

Hekma G., (2013). *Queer u Nizozemskoj*, у Зборнику радова „Queer u Europi“, *suvremene studije*. Downing Lisa & Gillett Robert, (ur). Udruženje Zagreb Pride. Zagreb.

Hoagland S. L., (1990). *Lesbian ethics - towards new value*, Institute of lesbian studies, Palo Alto, California.

Jamiee, L. E., (1994). *What it means to be the daughter of my mom*, у Зборник радова: „Out of the class closet, lesbians speak“. Penelope, J., (ur.). The Crossing Press. Freedom, California.

Kalender U., (2013). *Queer u Nemačkoj*. У Зборник радова „Queer u Europi, *suvremene studije*“, Downing Lisa & Gillett Robert, (ur)., Udruženje Zagreb Pride. Zagreb.

Мршевић З., (2013а). *Homophobia in Serbia and LGBT Rights*. Southeastern Europe, година 37, број 1, стр. 60–87.

Мршевић З., (2013б). *Недискриминативно образовање: утопија, нектопија, или реалност*. У Зборник радова „Образовање и развој“, Ед.: В. Вукотић. Београд: Институт друштвених наука. стр. 233-240.

Мршевић З., (2014). *Young Lesbians and Transgender Girls in Serbia*. У Zbornik radova „Young women in post-Yugoslav societies: research, practice and policy“ Ed., M. Adamović, B. Galić, A. Gvozdanić, A. Maskalan, D. Potočnik, L. Somun Krupalija, Institute for Social Research in Zagreb, Human Rights Centre, University of Sarajevo. стр. 259-284

Мршевић З., (2015) *Амбијент родитељске породице ЛГБТ деце*. У Зборник радова, „Политике родитељства: искуства, дискурси и институционалне праксе“, Јарић И., (ур). Филозофски факултет, Универзитета у Београду. Београд. стр. 81 – 100.

Muižnieks N., (2014). *Коментар комесара за људска права: ЛГБТИ деца имају право на безбедност и равноправност*, Human Rights Comment, Strasbourg 02. 10. <http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/lgbti-children-have-the-right-to-safety-and-equality>

Приступљено 19 јануара 2015.

Nixon David & Givens Nik, (2013). *Queer u Engleskoj*, У Зборник радова „Queer u Europi“, *suvremene studije*. Downing Lisa & Gillett Robert, (ur). Удружење Загреб Приде. Загреб.

Penelope J., (1994). *Class and Consciousness*. U Zbornik radova „Out of the class closet, lesbians speak“. Penelope, J., (ur.). The Crossing Press. Freedom, California.

О PFLAG-у у Србији. Интервју. Истраживање.

<http://labris.org.rs/o-pflag-u-u-srbiji/>

Приступљено 2 јуна 2015.

PFLAG Group Србија, (2014). *Моја деца*.

http://www.pflagsrbija.org.rs/pflag_grupa.php

prevod (2005, My Gay Children - A Parents Perspective, *AB Sexuality*, 06.12).

<http://www.absexuality.com/sexuality-articles/my-gay-children-a-parents-perspective-8298.html>

Приступљено 19 јануара 2015.

Попов-Момчиновић З., (2013). *Испитивање јавног мнијења о ставовима према хомосексуалности и трансродности у Босни и Херцеговини*, Сарајевски отворени центар Фондација Heinrich Böll – Уред за БиХ, Фондација ЦУРЕ. Сарајево.

Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2014 godinu, Београду, март 2013.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/izve%C5%A1taji/izve%C5%A1taji>

Приступљено 19 јануара 2015.

Ryan C., Huebner D, Diaz R., Sanchez J., (2009). *Family Rejection as a Predictor of Negative Health Outcomes in White and Latino Lesbian, Gay, and Bisexual Young Adults*, Pediatrics, год. 123 бр. 1, стр. 346-352.

Rich Adriene, (2002). *Prisilna heteroseksualnost i lezbejska egzistencija*, Kontra, Zagreb.

Савић Биљана, Франк Роберт, (2013). *Ана Драгичевић: Унаточ свему мојим родитељима не желим зло*, Нет Хрватска, 29. 09.

<http://forum.net.hr/forums/t/377558.aspx>

Приступљено 19 јануара 2015.

Стратегија превенције и заштите од дискриминације, јуни 2013, 38 - 47

<http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/yljudska-prava/strategije>

Шпаравало С., (2014), *Ми смо 10%*

http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr_YU/2011-12-25-10-17-15/3406-2014-07-22-12-32-14

Приступљено 19 јануара 2015.

Вучај Сунчица, (2009). *Трећи глас, coming out i lezbejke u Srbiji*. Лабрис, Београд.

Заштитник грађана, (2011). *ЛГБТ популација у Србији – стање људских права и друштвени положај*.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/posebnii-izvestaji/2107-2012-01-12-14-02-53>

Приступљено 29. јануара 2015.

Зулевић Ј., (2014). *Деца у ЛГБТ породицама, Заједно до толеранције*, Асоцијација Дуга, 18. 10.

<http://www.asocijacijaduga.org.rs/index.php/vesti-iz-zemlje/281-deca-u-lgbt-porodicama>

Приступљено 29. јануара 2015.

Domestic violence and rejection of LGBT children in Serbia

The paper provides analysis of different forms of violence against LGBT children within the regime of so-called forced normalization (Butler) committed by their parents and other close relatives. These regimes are often rigid normative type, much less of the flexible type of normalizing. The term "production of the body" in the case of domestic violence against LGBT children comprises rejection, threats, forced medical treatment, various forms of physical and psychological violence and ejection from the parental home. The patriarchal model of domination and subordination (defined by A. Rich), and lack of knowledge within homophobic social environment are identified as the main causes of domestic violence against LGBT children. It is also supported by authoritative promotion of unscientific, homophobic alleged experts, who spread prejudice in media, pretending to protect "traditional Serbian religious and moral values", calling parents to undertake "proper measures" in bringing their children up as heterosexuals. The situation is similar in the region, for example, in B&H, according to the survey results, finding himself in a position to know that their child is homosexual, 70.4% of people would try to convince their own children that it is wrong to be homosexual, and a smaller proportion (13.2%) would be accepted or supported own child in this situation.

The presented data from primary, parent families of the LGBT children, is selected from the most recent, publicly disclosed data, i.e. those who are found in the media or on web portals. They generally contain authentic statements LGBT parents and their children, statistical data showing current situation and trends. They originate from the documentation group for LGBT rights in Serbia, B&H and Croatian, American and Serbian PFLEG support group for parents of LGBT children, as well as by the author's many-year collected memories of the LGBT adults in their childhood and coming out process.

To become adults as equal citizens and the belief that they are entitled to, LGBT youth should primarily be accepted, supported and protected in their primary, parent families: modern society offers also models of support in taking personal responsibility for ones own life and its direction in accordance with the principle of individual flexibility. Thus, flexible normalizing regimes range from ignoring, through acceptance, to active protective role. Changing the education system, reducing the overall level of homophobia in the public communication space, temporary shelters for homeless LGBT children and youths, support groups for parents, have been identified as one of the possible directions of improving the violent family environment in which currently LGBT children and youth grow up in Serbia.

The most interesting model against family violence is presentation of experience of those parents who have embraced the diversity of their LGBT children. These are models that could be used as examples of good practice among parents in having difficulties in making their decisions regarding LGBT children. The experiences of these parents generally offer answers when and how it came to the acceptance of sexual orientation and gender identity of their children, what was crucial to do so despite homophobic social environment, how did they decided to opt for a protective parental role, and what happened after the decision on acceptance of sexual orientation and gender identity of their children. "I sincerely believe that we must not tolerate discrimination against any person or group in our country. Such behavior with them

always brings pain and continued intolerance ". (PFLAG, 2014) "The important thing for us was the cooperation and mutual support. Talk and learn together. It took us some time to cope with this but it has strengthened our relationship and help us to be more tolerant towards each other. Our children are and will be the most important thing in of our lives. The fact that they are safe, healthy and happy for my husband and me is the most important thing."(PFLAG, 2014)

Keywords: *LGBT children and adolescents, fathers, mothers, other family members, homophobia, lack of knowledge, parental self-help groups, shelters, identity formation*